

А.А. Попок,
к.і.н., докторант кафедри соціальної
і гуманітарної політики НАДУ

ЕТНОПОЛІТИЧНА СКЛАДОВА ПРОГРАМ ПАРЛАМЕНТСЬКИХ ПАРТІЙ УКРАЇНИ

Проаналізовано програми парламентських українських партій як тих, що входять до правлячої коаліції, так і опозиційних, у сфері етнополітики взагалі й перспектив розвитку взаємодії із закордонним українством зокрема. З'ясовано, що програми не всіх партій містять інформацію про їхнє бачення етнонаціонального розвитку України, політику держави щодо закордонних українців. Програми багатьох партій торкаються цієї проблематики лише побіжно.

Ключові слова: партія, етнополітика, програма партії, закордонне українство, державна політика, етнополітика.

З набуттям чинності політичної реформи в Україні зросла роль не лише Верховної Ради в цілому, а й політичних партій. Будучи суб'єктами політичного процесу, подолавши необхідний відсотковий бар'єр, вони формують правлячу коаліцію, делегують своїх представників в органи виконавчої влади і безпосередньо впливають на всі сфери життя суспільства. Змагаючись за симпатії виборців, партії та блоки намагаються реалізувати свої програми та передвиборчі обіцянки, що дає змогу прогнозувати вектори розвитку країни в тій чи іншій сфері. З огляду на загострення після виборів 2006 р. проблеми другої державної мови важливо з'ясувати бачення етнополітичної ситуації в країні та шляхи її розвитку за програмними документами політичних партій.

Становленню партійної системи України, ролі та місцю партій у житті суспільства, проблемам їхньої політико-ідеологічної самоідентифікації присвячено чимало праць вітчизняних науковців, політиків та політологів. Варто пригадати роботи О. Бабкіної, В. Базіва, В. Горбатенка, В. Даниленка, Л. Шкляра, С. Римаренка, Ф. Рудича, В. Шаповала, В. Борденюка, В. Пігенка, Р. Павленка, С. Телешуна, М. Рибачука, С. Топалової та ін. [2 – 10]. Разом з тим практично не існує публікацій в яких аналізувалися б програмні

документи партій з точки зору перспектив розвитку етнополітики країни.

Мета даної роботи – проаналізувати програмні документи парламентських партій та блоків щодо їхнього бачення етнонаціональної та мовної політики держави.

Політичні партії є невід’ємною частиною політичної системи сучасного демократичного суспільства, роль яких постійно зростає. Головна мета їхньої діяльності – захист соціально-політичних інтересів певних груп населення. Це інструмент боротьби за владу та перенесення інтересів різних ідейно-політичних течій у реальну політику держави. У сучасній Україні багатопартійна політична система та ідеї політичного плюралізму закріплені на конституційному рівні. Крім Конституції статус політичних партій в Україні виписано в Законі України “Про політичні партії в Україні” та виборчому законодавстві. У ст.2 Закону партія визначається як “zareєстроване згідно з законом добровільне об’єднання громадян – прихильників певної загальнонаціональної програми суспільного розвитку, що має своєю метою сприяння формуванню і вираженню політичної волі громадян, бере участь у виборах та інших політичних заходах”.

Нині партії є суб’єктами державної влади України, оскільки вони представлені в системі влади і безпосередньо впливають на законодавчий процес та адміністративно-управлінську структуру.

Разом з тим становлення багатопартійної системи, формування політичних партій і громадських рухів у нашій країні відбувається за дуже непростих умов. Крах попередніх ідеалів, що сповідувалися значною частиною населення країни, тривала економічна криза призвели до зростання апатії в суспільстві, а практична відсутність реальних, а не декларованих демократичних перетворень, відсутність суттєвого оновлення правлячої еліти дискредитують в очах певної категорії громадян політичні цінності. Цілком природно, що представники колишньої партноменклатури, у руках яких тривалий час залишалися ключові позиції в органах влади, не могли створити демократичну модель управління державою. Олігархічні ж утворення, які

прийшли їм на зміну, не мали бажання щось змінювати, сконцентрувавши у своїх руках не лише економічні важелі та капітали, але й політичний вплив на інститути влади. Таким чином, відбулася деформація партійної системи. Значна частина партій почала формуватися не стільки як інститути, що представляють інтереси суспільства в органах влади, скільки як форма легітимації окремих груп еліти (бізнесової, бюрократичної, політичної) та надання їм публічності, можливості входження до Верховної Ради і ведення лобістської діяльності [8, с. 148-149]. Понад те, як слушно зауважує С. Топалова, ці групи “..сформували специфічний владний механізм, в якому перевага віддається не партіям як публічним суб’єктам політичної і державно-владної діяльності, що в умовах чіткого розподілу влади несуть відповідальність за її наслідки, а партіям як угрупованням, заснованим на тіньових зв’язках” [Там же, с. 149]. Маніфестуючи свою прихильність до демократичних перетворень, такі організації насправді всі свої дії будують, виходячи з власних інтересів і схильні до не публічних дій. Нерідко такі партії чи партійні об’єднання намагаються оформитися партією влади ще до виборів. Коаліції ж, утворюються насамперед на основі розподілу владних посад, а не спільної ідеології чи стратегії розвитку країни.

Таким чином, в Україні склалася ситуація, коли жодна з понад 130 зареєстрованих політичних партій немає достатнього впливу в загальнодержавному масштабі. Значна кількість партій досі не стали міцними організаціями, які б спромоглися виражати й захищати інтереси різних верств населення. Вони ще не здатні вести за собою маси, здобути сталу соціальну базу та справити помітний вплив на суспільство. Україні, схоже, не вдається поєднувати багатопартійність з формуванням масових партій, що притаманно для країн Європи.

Певною мірою це пов’язано й з тим, що в Україні партії спочатку утворювалися переважно як опозиційні рухи, джерела яких подеколи сягають часів підпільного дисидентства. Наклали свій відбиток й ідеологічна та релігійна різноманітність, при одночасному релігійному ренесансі і зростанні

впливу церков. Причому це різноманіття має і регіональний вимір.

У виборчій кампанії до Верховної Ради України взяли участь 54 партії та блоки, п'ять з яких подолали 3 % бар'єр, передбачений законодавством, і потрапили до парламенту [19]. Отже, це Партія регіонів, Блок Юлії Тимошенко (партія “Всеукраїнське об'єднання “Батьківщина”, Українська Соціал-демократична партія), Народний союз “Наша Україна” (політична партія “Народний Союз Наша Україна”, Партія промисловців і підприємців, Народний Рух України, Християнсько-демократичний союз, Українська Республіканська партія “Собор”, Конгрес українських націоналістів), Соціалістична партія України та Комуністична партія України. Проаналізуємо виборчі та партійні програми цих партій і блоків.

Партія регіонів, яка на парламентських виборах здобула найбільшу підтримку населення країни в передвиборчій програмі, серед іншого задекларувала “підтримку всіх національних мов і культур, що складають духовну скарбницю України”. У тому, що “ми різні – на Півночі й Півдні, Заході й Сході... наша сила, основа процвітання, а не підстава для розбрату і конфронтації”. У мовному питанні партія виступає “...за надання російській мові статусу другої державної мови в Україні” [14].

Більш розширено позиція партії з цих питань викладена в програмі її діяльності. За відсутності спеціального розділу вона виписана в розділі “Культура і духовність”. У ньому, зокрема, зазначається: “Культура і духовність повинні стати базовими і системоутворюючими чинниками утвердження солідарного громадянського суспільства та інтеграції регіонів, представників усіх народів і етнорегіональних груп, що живуть в Україні, в єдину політичну націю”. Партія виступає за “...сприяння культурній рівноправності всіх національностей і регіонів з урахуванням їхньої історичної, географічної та мовної різноманітності, ...послідовне формування єдиної політичної нації в Україні”, проти “...нав'язування моноетнічної формули громадянського і державного розвитку, мовної та культурної уніфікації”. На думку партії, цього можна досягти шляхом

формування загальнонаціональної мережі регіональних культурних центрів, “...які повинні стати осередками гармонійного розвитку всіх культур, що існують у нашій країні” й надання більших повноважень регіонам України. Адже “саме на цьому рівні можливе найефективніше вирішення питань міжнаціональних відносин, збереження мов, культур, традицій, охорони людської гідності та інтересів громадян” [20].

Комуністична партія України маніфестує себе складовою частиною міжнародного комуністичного руху, що має соціально-класову природу. Партія виступає за “...відродження на новій основі союзу рівноправних братніх народів як добровільне об’єднання суверенних соціалістичних держав..”, що на її думку, “..відповідає найвищим інтересам народу України” [13]. Декларуючи себе сповідницею “вчення Маркса-Енгельса-Леніна, яке постійно збагачується відповідно до реальної дійсності, що змінюється, нових умов і завдань”, партія виходить з того, що “національне питання завжди має конкретний соціально-класовий зміст”. Нині, на думку комуністів, він визначається “...рухом людства до соціалістичного майбутнього”. А відтак, зміст національного питання в Україні – “...протиборством сил, які обстоюють соціалістичний шлях розвитку, і тих, хто цьому перешкоджає”.

Більш детально програмні засади партії щодо етнонаціонального розвитку вписані в розділі “У духовній сфері”. Тут проголошується, що комуністи виступають проти “...будь-яких проявів і пропаганди націоналізму, шовінізму, сіонізму та антисемітизму” і будуть “всіляко сприяти задоволенню духовних потреб, розквіту культури і мови українського народу, усіх національностей, що проживають на території України, взаємному збагаченню їх культур, протидіяти спробам використати духовну сферу для розмежування людей за національною або релігійною ознакою, розпалювання націоналістичних пристрастей...” [Там же].

У мовному питанні “комуністи підтримують пропозицію про надання російській мові, поряд з українською, статусу державної...” [13].

Українська діаспора згадується не інакше як у словосполученні “реакційна діаспора” в контексті “ретельно спланованого і організованого за участю розвідслужб Заходу, активно і всебічно підтриманого міжнародним капіталом, широкомасштабного наступу проти КПРС і СРСР, усієї соціалістичної співдружності...” [Там же].

У програмі *Соціалістичної партії України* питання етнонаціональної політики прописані в підрозділі “Національна і духовна політика”. Тут проголошується, що держава в особі оновлених структур влади “забезпечує пріоритет прав людини незалежно від етнічної і расової належності, місця проживання і мови спілкування” [15]. Має здійснюватися “...захист, вільний розвиток, урахування інтересів і взаємозбагачення всіх етнічних груп і культур нації”, гарантується державний захист “...від проявів дискримінації і переслідування на національному ґрунті, запобігання спробам надати виняткову роль окремим етносам і проявам ненависті до представників інших націй і народів”.

У мовному питанні партія виходить з тези, що вільне використання рідної мови є одним із невід’ємних прав кожної людини. В Україні “немає об’єктивних причин для мовних проблем”. Однак “не можна допускати волюнтаристської практики кампаній штучної русифікації та українізації, які завжди вносили в суспільство напруженість і протистояння. Питання, які виникають у цій сфері, мають вирішуватися в законодавчому порядку” – переконані соціалісти. При цьому “на всій території України, в усіх проявах людського життя статус офіційних, з однаковим їх використанням, мають українська та російська мови. Українська мова використовується як державна. Шкільні програми мають передбачати, а держава створює необхідні умови, щоб кожний житель України міг знати і вільно спілкуватися державною, своєю рідною та однією з іноземних мов” [Там же].

У передвиборчій програмі *Блоку “Наша Україна”* питання етнополітики практично обійдені, оскільки навряд чи такими можна вважати гасла: “Ми – громадяни України всіх національностей – з Майданом у серці йдемо на

вибори” та “...молодь виховуватиметься з любов’ю до України, її історії, культурних традицій. Ми – на сторожі національного культурного простору” [2]. Дещо більше написано в програмі самої партії “Народний Союз Наша Україна”. У ній говориться: “Ми бачимо Україну багатонаціональною державою, в якій різні народи й культури працюють на примноження її міці та авторитету. Самобутність народів України, унікальність їхніх культур і традицій є чинниками, які дають Україні можливість бути цікавою та успішною в конкурентному світі. Держава має дбати про розвиток національних культур...” [12].

У розділі 1 “Розвиток суспільства. Державне будівництво” програми Української Республіканської партії “Собор”, що стала одним із засновників блоку “Наша Україна”, зазначається: “1.10. Партія послідовно захищатиме національну гідність українців як титульної нації, та представників інших етносів; боротиметься проти спроб паплюження національних святинь українського народу, обстоюватиме право громадян на запис про національність у документах, які засвідчують особу”. Ставлення партії до мовного питання викладено в четвертому розділі її програми – “Освіта, наука, культура”. У § 4.7, зокрема, вписано: “вважаючи українську мову основою духовності й державного розвитку українського народу, партія всебічно сприяє захисту її державного статусу. .... При цьому ми визнаємо права вільного розвитку всіх мов і культур, носіями яких є громадяни України...” [21].

Програма партії “Християнсько-Демократичний союз”, що також є членом цього виборчого блоку, радже нагадує збірник морально-етичних настанов загального змісту і не містить конкретних уявлень партії щодо етнополітичного розвитку країни [22].

Лише в програмі партії “Конгрес українських націоналістів” існує окремий розділ “Засади національної політики”, в якому досить чітко вписана позиція партії щодо забезпечення прав національних меншин в Україні та українців за кордоном. Виходячи з його положень, партія прагне:

“...встановлення відносин миру, взаєморозуміння і співпраці представників усіх національностей, що населяють Україну; активного захисту Українською Державою прав українців, які проживають чи перебувають за її межами”. Крім того, Конгрес домагається: “вирішення питання на законодавчому рівні про створення умов для повернення на рідну землю етнічних українців та їхніх родин, насильно депортованих комуністичним режимом...” та створення урядами держав (Російської Федерації, Польщі, Румунії тощо), в яких проживають етнічні українці, законодавчої бази “...у сфері забезпечення прав національних меншин, адекватну українським законам щодо національних меншин”. Конгрес вимагає, щоб уряди цих держав забезпечили “розвиток української мови, освіти, культури, традиційних українських церков відповідно до потреб етнічних українців, які є громадянами цих держав; отримання національної інформації через електронні та друковані ЗМІ, україномовної книжкової продукції, підручників відповідно до потреб етнічних українців насамперед у місцях їх компактного проживання”. При цьому партія “підтримує національно-культурні права національних меншин згідно з чинним законодавством України” і “відстоює право депортованих народів на повернення”. Разом з тим Конгрес “...виступає проти домінування прав національних меншин над правами корінної Української Нації” [23].

У програмних засадах партії “*Батьківщина*”, що стала основою “Блоку Юлії Тимошенко”, в розділі “*Мета і першочергові завдання партії*” зазначається, що в духовній сфері “...вся політика повинна бути підпорядкована духовному розвитку людської особистості, вихованню підростаючого покоління в дусі патріотизму кращих морально-культурних надбань українського народу та всього людства”. З цією метою, на думку партії, потрібно “...домагатися відродження і розвитку національної культури і мови, культури і мови національних меншин, які повинні стати головним чинником консолідації громадян України...” [11].

Після утворення правлячої коаліції й розподілу парламентських

комітетів Комітет з питань прав людини, національних меншин і міжнаціональних відносин очолив комуніст Л. Грач. У структурі Комітету були утворені шість підкомітетів, які, судячи вже з самих назв, подеколи дублюють один одного (підкомітет з питань корінних народів, національних меншин та етнічних груп і підкомітет з питань депортованих народів та національних меншин) або містять у назві елементи етнонаціональної структури суспільства, не передбачені Конституцією України (підкомітет з питань корінних народів, національних меншин та *етнічних груп* (виділено авт.)). При цьому було ліквідовано підкомітет з питань закордонних українців, який традиційно функціонував у структурі саме цього комітету. Як це не дивно, але й Державний комітет у справах національностей та релігій – центральний орган виконавчої влади, покликаний опікуватися проблемами національних меншин, народами, раніше депортованими за національною ознакою, свободою віросповідання й питаннями закордонних українців очолив комуніст.

Підсумовуючи викладене, можна зробити такі висновки. У програмі жодної з парламентських партій та блоків, за винятком Конгресу українських націоналістів, не існує окремого розділу, присвяченого питанням етнополітики держави. Усі партії та виборчі блоки без винятку декларують необхідність дотримання прав і свобод громадян незалежно від їхнього етнічного походження, сприяння розвитку культури національних меншин та збереженню етнічної самобутності. У мовному питанні позиції партій розділилися: Партія регіонів, Комуністична та Соціалістична партії виступають за надання російській мові статусу другої офіційної, блоки ж НСНУ та БЮТ свою позицію взагалі не маніфестують. Про закордонних українців, у т.ч. й трудових мігрантів, які становлять значну кількість виборців, у програмах жодної з партій не йдеться взагалі. Виняток становить компартія, програма якої згадує українську діаспору не інакше як “реакційна діаспора”. Практично всі партійні програми не містять механізму реалізації задекларованих завдань.

Які можливі напрями подальшого наукового дослідження можна визначити такі: законотворча діяльність партій у сфері етнополітики; вплив закордонних українців на виборчі процеси в Україні; проблеми кадрового забезпечення етнонаціональної політики України тощо.

Список використаних джерел

1. Закон України “Про політичні партії в Україні” від 5 квітня 2001 р. № 2365-III // ВВР України. – 2001. – № 23. – Ст. 118.
2. Передвиборна програма Блоку "Наша Україна" УКРАЇНА У НАС ОДНА! // Голос України. – 2006. – (23 лют.).
3. Політична система сучасної України: особливості становлення, тенденції розвитку / Редкол.: Ф.М.Рудич (голова) та ін. – К.: Парламент. вид-во, 1998. – 352 с.
4. Попок А., Лагутов Ю. Християнсько-Народний Союз: вчора, сьогодні, завтра. – К.: Альтерпрес, 2000. – 124 с.
5. Рибачук М.Ф., Шкляр Л.Є., Довгош О.М. Еволюція виборчих систем в Україні: досвід, проблеми та перспективи розвитку // Вибори і референдуми в Україні: проблеми теорії і практики: Збірник / Редкол.: М.М. Рябець (голова) та ін. – К.: ЦВК, 2001. – С. 29 – 44.
6. Рудич Ф.М. Політична система України: тенденції реформування, становлення інститутів громадянського суспільства // Наукові записки: Зб. ІІІЕНД: Серія “Політологія і етнологія”. – 2001. – Вип. 16. – С. 9 – 22.
7. Рудич Ф.М. Політичні партії України: політологічний контекст // Вибори і референдуми в Україні: проблеми теорії і практики: збірник / Редкол.: М.М.Рябець (голова) та ін. –К.: ЦВК, 2001. – С. 51-52.
8. Топалова С.О. Політичні партії як суб’єкти державної влади в Україні // Актуальні проблеми державного управління. Зб. наук. пр.: У 2 ч. – Х.: Вид-во ХарРІ НАДУ “Магістр”, 2006. – № 2 (28) – Ч. 1. – С. 148 – 156.
9. Шаповал В.М., Борденюк В.І., Журавльова Г.С. Парламентаризм і законодавчий процес в Україні: Навч. посіб. – К.: Вид-во УАДУ, 2000. – 216 с.
10. Шкляр Л. Політична система України: етапи формування, стан та перспективи розвитку // Концептуальні засади реформування політичної системи в Україні. Стан і перспективи розвитку політичних наук. – К.: Вид-во УАДУ, 2001. – С.49-55.
11. Сайт виборчого блоку Юлії Тимошенко // <http://www.byut.com.ua/ukr>
12. Сайт виборчого блоку “Народний Союз Наша Україна” // <http://www.razom.org.ua/>
13. Сайт Комуністичної партії України // <http://www.kpu.net.ua>
14. Сайт Партії регіонів України // <http://www.partyofregions.org.ua/>
15. Сайт Соціалістичної партії України // <http://www.spu.org.ua/>
16. Сайт партії Християнсько-демократичний союз // <http://www.hds.org.ua/>
17. Сайт Української республіканської партії “Собор” // <http://www.urpsobor.org.ua/>
18. Сайт Комітету виборців України // <http://www.cvu.org.ua/>
19. Сайт Кандидат. Медіа-центр // <http://www.kandydat.com.ua/>
20. Офіційний сайт В.Ф. Януковича // <http://www.ya2006.com.ua/position/work/42de478b8d309/>
21. Офіційний сайт Української республіканської партії “Собор” // <http://urpsobor.org.ua>
22. <http://www.hds.org.ua/program.php?lang=ua>
23. Офіційний сайт Конгресу українських націоналістів // <http://cun.org.ua>

Popok A.A. Ethnic policy of Ukraine in the programs of parliamentary political parties.

The article deals with the programs of parliamentary Ukrainian parties which belong to the ruling coalition as well as opposition in the field of ethnic policy in general and perspectives of development of coordination with foreign Ukrainians especially. It was revealed that programs of not all political parties include information regarding its vision of ethno-national development of Ukraine as well as the policy of the State concerning foreign Ukrainians. The programs of great number of parties consider the problematic merely in passing.

Key words: ethnic policy, program of party, foreign Ukrainians, the State policy.

Попок А.А. Этнополитическая составляющая программ политических партий Украины.

Осуществлен анализ программ парламентских партий Украины, как тех, которые входят в правящую коалицию, так и оппозиционных, в сфере этнополитики вообще и перспектив развития взаимодействия с диаспорой в частности. Установлено, что программы не всех партий содержат информацию об этнонациональном развитии Украины, политике государства относительно зарубежных украинцев.

Ключевые слова: этнополитика, программа партии, зарубежные украинцы, государственная политика.